

GEOFFREY ROBERTS

**MARESALUL
lui STALIN**

**Viața lui
GHEORGHI JUKOV**

Traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu

Prefață de Armand Goșu

CORINT
BOOKS

—2019—

Prefață

Cartea profesorului britanic Geoffrey Roberts intitulată în original *Stalin's General: The Life of Georgy Zhukov*, cea mai nouă biografie dedicată mareșalului Jukov, este acum tradusă și în limba română, grație eforturilor Editurii Corint.

Nu este prima și, cu siguranță, nu va rămâne ultima biografie a lui Jukov scrisă de cercetători anglofoni. Totuși cartea semnată de profesorul Roberts este, de departe, cea mai nuanțată și cel mai bine documentată biografie dintre cele dedicate până acum acestei mari personalități a armatei sovietice. În același timp, este o carte impresionant de bine scrisă. Deși avem de a face cu o lucrare de istorie extrem de solidă, rezultatul mai multor ani de cercetări efectuate în arhive și biblioteci, stilul în care a fost elaborată o transformă într-o carte de popularizare, un veritabil bestseller. Chiar dacă se adresează în primul rând publicului occidental, de limbă engleză, biografia lui Jukov este la fel de utilă și celui din Rusia, care este crescut și educat în cultul mareșalului Jukov și care cunoaște mult mai multe amănunte despre istoria războiului pe care-l numește „pentru Apărarea Patriei”. Nu întâmplător, la doar câteva luni de la apariție, a fost tradusă în limba rusă și publicată la Moscova, unde s-a bucurat de mare succes. În Statele Unite

ale Americii, ea a primit premiul pentru cartea anului din partea prestigioasei Societăți de Istorie Militară.

Gheorghi Jukov este una dintre personalitățile care fac parte din panteonul sovietic și rusesc. Este eroul de excepție, militarul care l-a învins pe Hitler, omul simplu, provenind dintr-o familie modestă de țărani, care a plecat dintr-un sat sărac pentru a salva Europa și lumea din ghearele nazismului și a avansat până la cele mai înalte poziții în stat.

Jukov este cel care, pe un cal alb, primește onorul la Parada Victoriei din Piața Roșie, desfășurată în vara anului 1945. El este cel care ține, alături de Stalin, de la tribuna Mausoleului lui Lenin, un discurs în fața miilor de militari sovietici întorși victorioși de pe front. Momentul lui de glorie este însă rezultatul unei întâmplări. Stalin nu știa să călărească, iar atunci când a exersat, a fost trântit la pământ de superbul armăsar, motiv pentru care a renunțat în favoarea lui Jukov, ofițer de cavalerie la origine.

Chiar dacă este rodul unei întâmplări, prezența lui Jukov la parada din Piața Roșie e cum nu se poate mai nimerită și meritată. În septembrie 1941, el a organizat apărarea Leningradului, în decembrie, a condus apărarea Moscovei și a lansat prima contraofensivă care a îndepărtat trupele germane de capitală. De asemenea, Jukov a condus contraofensiva de la Stalingrad, a coordonat eliberarea Bielorusiei și asediul Berlinului. Tot el este cel care a primit oficial capitularea necondiționată a Germaniei la 9 mai 1945.

Cartea profesorului Roberts este o biografie completă, prezentând și cariera politică a lui Jukov, implicarea lui în jocurile pentru putere, cele două episoade de cădere în dizgrație și, apoi, de reabilitare.

Primul episod a fost provocat de invidia dictatorului Stalin pe atenția și aprecierea de care se bucura Jukov. La un an după parada din Piața Roșie, Jukov este trimis deja departe de Moscova, la Odessa, unde îndeplinește funcția de comandant al regiunii militare cu același nume. În februarie 1947, a fost exclus din CC al PCUS pentru „atitudine antipartinică”. La începutul anului următor, a fost expedit și mai departe de capitală, fiind numit comandant al Regiunii Militare Urali. Îndură cu stoicism umilințele la care este supus. În ciuda faptului că Jukov se aștepta să fie arestat dintr-o zi în alta, Stalin întârzie să dea acest ordin. Motivele nu sunt foarte limpezi: poate pentru că se temea de prestigiul enorm pe care mareșalul îl dobândise în anii de război sau pentru că orice acuzație la adresa lui ar fi sunat fals.

Jukov a fost soldat credincios regimului sovietic. Originea lui modestă și ascensiunea fulgerătoare sunt esențiale pentru a înțelege loialitatea față de comunism, față de Stalin.

În toamna anului 1949, apar primele semne ale reabilitării sale: numele lui începe să fie vehiculat din nou în spațiul public, e introdus în enciclopedii, menționat în presă. În octombrie 1952, la al XIX-lea Congres al PCUS, este ales membru-candidat al Comitetului Central și astfel reintră – chiar dacă într-o manieră mai modestă – în rețelele de putere de la Moscova.

Moartea lui Stalin în martie 1953 a contribuit la relansarea carierei lui Jukov. Printre primele decizii ale noii puteri s-a aflat numirea mareșalului ca adjunct al ministrului sovietic al apărării. Doi ani mai târziu, în februarie 1955, a devenit titularul portofoliului apărării, funcție pe care a îndeplinit-o vreme de peste doi ani și jumătate.

Aportul lui Jukov este decisiv în veritabila lovitură de stat pusă la cale de Nikita Hrușcirov împotriva ministrului de interne, Lavrenti Beria, în vara anului 1953. Toate amănuntele arestării petrecute la Kremlin au fost stabilite de Jukov, astfel că, dintr-o improvizație ce părea sortită eșecului, lovitura provocată de Hrușcirov l-a promovat pe acesta în fruntea partidului, în poziția de principal concurent în lupta pentru succesiune în fruntea partidului și statului sovietic după dispariția lui Iosif Vissarionovici Stalin.

În 1957, Jukov l-a salvat încă o dată pe Hrușcirov, de data aceasta de o lovitură de palat pusă de cale de stalinistul Molotov. În toamna aceluiași an însă, Jukov însuși a fost victima unor manevre de culise, fiind acuzat că ar complota la subminarea rolului jucat de partidul comunist în armată. Este înlăturat din funcția de ministru al apărării, iar, în martie 1958, a fost trecut în rezervă la doar 61 de ani.

Urmează o nouă perioadă de dizgrație, numele îi este scos din manualele de istorie, nu mai apare cu articole și interviuri în ziare și abia dacă mai este amintit în filmele documentare despre cel de-al Doilea Război Mondial.

Ultima mare bătălie pe care o dă Jukov este chiar aceea pentru un loc în manualele de istorie. Inspirat de memoriile lui Churchill, Jukov a început să-și scrie amintirile. Le scrie pentru a-și lua revanșa, de unde și exagerările, chiar falsurile prezente în paginile acestora.

După octombrie 1964, când Hrușcirov a fost înlăturat de la conducere, Jukov este din nou reabilitat. Numele lui re apare în presă. Este invitat la manifestări, menționat în diverse articole și lucrări de istorie, omagiat.

Publică prima ediție a memoriilor în aprilie 1969, tirajul de 300 000 de exemplare epuizându-se în câteva zile. Urmează

alte ediții, cartea fiind tradusă și publicată și în afara Uniunii Sovietice. Ultimii ani de viață i-a petrecut îngrijind-o pe cea de a doua soție, cu 30 de ani mai tânără, care suferea de cancer. A supraviețuit doar câteva luni morții ei. S-a stins în spital, în vara anului 1974, la 77 de ani.

A avut parte de funeralii impresionante, cele mai mari organizate după moartea lui Stalin. Urna cu cenușa învingătorului lui Hitler a fost depusă de însuși liderul PCUS de la acea vreme, Leonid Brejnev, în zidul Kremlinului.

ARMAND GOȘU

Capitolul 2

Tinerețea legendară: de la fiul de țăran la soldatul comunist (1896–1921)

Povestea unanim acceptată a copilăriei lui Gheorghi Jukov sună ca un basm tipic despre omul sărac care se îmbogățește miraculos. Născut într-o familie de țărani din Rusia rurală în anul 1896, spune povestea, Jukov a devenit ucenicul unui blănar la vârsta de 12 ani și a fost trimis apoi să muncească la Moscova. Recrutat în armata țarului în 1915, a luptat în Primul Război Mondial. A fost rănit și decorat pentru vitejie. Influențat de Revoluția Rusă din 1917, tânărul Gheorghi a intrat în Armata Roșie și, apoi, în Partidul Comunist, luptând de partea bolșevicilor victorioși în timpul Războiului Civil. Selectat pentru a se pregăti ca ofițer, Jukov a avansat în ierarhia Armatei Roșii, ajungând în cele din urmă mareșal al Uniunii Sovietice și cel mai vestit general sovietic din cel de-al Doilea Război Mondial.

Este foarte mult adevăr în această poveste, iar originea modestă a lui Jukov și ascensiunea lui fulgerătoare sunt esențiale pentru a înțelege loialitatea lui față de comunism și de sistemul sovietic. Regimul pe care Jukov l-a slujit toată viața a fost brutal, represiv, autoritar și, uneori, terorist. În plan economic, nu a fost deosebit de eficient, dar a reușit să mobilizeze în mod eficace resursele în situații de urgență (cum ar fi războaiele). A fost un sistem care nu a reușit niciodată să se ridice la înălțimea

idealurilor sale egalitare, dominat de un partid politic care nu s-a bucurat aproape niciodată sau poate numai rareori de sprijinul majorității populației. În comparație însă cu vechiul regim țarist, el le-a oferit unor oameni ca Jukov posibilități de mobilitate socială fără precedent și de neimaginat înainte. Odată cu avansarea, au venit și privilegiile materiale, poziția socială înaltă și un puternic sentiment de identitate cu o elită decisă să construiască o societate nouă, socialistă. Aceasta nu înseamnă că devotamentul lui Jukov față de sistemul sovietic era legat numai de posibilitățile pe care i le oferea cariera. Pentru Jukov și mulți alții care au reușit să devină membri ai noii elite sovietice, nu exista contradicție între idealurile lor și beneficiile promovării. Ambele făceau parte integrantă din progresul societății.

Problema cu povestea anilor de tinerețe ai lui Jukov este aceea că principala sursă de informații o constituie Jukov însuși. În plus, deși a avut într-adevăr o copilărie grea, judecând după standardele moderne, originea lui nu era chiar atât de umilă cum pare a indica legenda. Datorită locului în care se născuse și legăturilor de familie, era un țăran relativ privilegiat.

Copilăria și tinerețea

Povestea lui Jukov începe la 1 decembrie 1896, în satul Strelkovka din provincia Kaluga, la aproximativ 130 km sud-vest de Moscova.¹ Tatăl lui, Konstantin, era cizmar, iar mama, Ustinia, se ocupa cu muncile agricole. Numele familiei Jukov este derivat din cuvântul rusesc *juk*, care înseamnă „gândac”. În vorbirea populară, poate însemna și „potlogar”. Pentru ambii părinți ai lui Jukov, aceasta era a doua căsătorie, căci soții anteriori muriseră de tuberculoză.² În memoriile sale, Jukov își amintește că părinții lui erau relativ în vârstă atunci când s-au căsătorit, având 50, respectiv 35 de ani. Cu toate acestea, după cum susține fiica lui cea mică, Maria, registrele bisericii (inaccesibile

lui Jukov atunci când și-a scris memoriile) arată că, în 1892, când s-au căsătorit, Konstantin avea 41 de ani, iar Ustina, 26.³ Dată fiind însă viața grea a țăranului din Rusia, poate nu este surprinzător faptul că Jukov își amintea sau și-i închipuia pe părinții lui mai bătrâni decât erau în realitate.

Gheorghe era al doilea copil al familiei; o soră, Maria, se născuse cu doi ani înainte. Când el avea cinci ani, mama lui a mai născut un fiu, Aleksei, dar acesta a murit înainte să împlinească un an. „Sora mea și cu mine, ca să nu mai vorbesc de tata și de mama, au suferit foarte mult și mergeau adesea la mormântul lui.”⁴ Toți cei trei copii au fost botezați în Biserica Ortodoxă Rusă. „Prin naștere, educație și felul de a gândi, tata era ortodox, susținea Maria, fiica lui Jukov, la fel ca soldații lui, care, înainte de orice bătălie, spuneau: «Mergem cu Dumnezeu!»”⁵ Se zvonea că, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Jukov avea o icoană în mașină. Cu toate acestea, atunci când șoferul lui Jukov din acea perioadă a fost întrebat în legătură cu aceasta, a spus că era o absurditate: „Era comunist... dacă ar fi existat o icoană în mașină, aș fi știut și eu.”⁶ Făcând abstracție de convingerile fiicei lui, nu există nicio dovadă că, în viața lui Jukov, credința ar fi jucat vreun rol.

Rusia în care se născuse Jukov era un imperiu uriaș, care se întindea pe mii și mii de kilometri, de-a lungul a zece fusuri orare, de la Varșovia la Vladivostok, de la Oceanul Arctic până la Marea Caspică și Marea Neagră. Între frontierele lui trăiau peste o sută de naționalități și grupuri etnice, cea mai mare parte a populației fiind formată din ruși ca Jukov. În 1900, populația Rusiei era de aproape 140 de milioane de oameni, marea majoritate fiind țărani.

Localitatea din provincia Kaluga în care se născuse Jukov era situată în așa-numita Regiune Industrială Centrală – Moscova și provinciile înconjurătoare. Spre deosebire de stepele

fertile, cu cernoziom din sudul Rusiei și din Ucraina, relieful Regiunii Industriale Centrale era dominat de lacuri, râuri și păduri adiacente – potrivite pentru vânătoare și pescuit, care lui Jukov îi plăceau foarte mult – nu foarte prielnice pentru agricultură. Principalele plante cultivate erau inul și legumele, mai puțin cerealele. O mare parte dintre muncile agricole erau prestate de țărânci ca mama lui Jukov, în timp ce bărbații din Regiunea Industrială Centrală practicau meserii neagricole, mergând adesea în căutare de lucru la Moscova, unde găseau foarte mulți compatrioți de-ai lor de la țară.

La începutul secolului al XX-lea, viața țăranului rus trecea printr-o revoluție culturală, căci învățământul primar începuse să se răspândească în mediul rural. În cele mai multe sate, au fost înființate școli. Unul dintre beneficiarii acestora a fost chiar Jukov, care a făcut cursul primar complet de trei clase, și nu pe cel de două clase, preferat de majoritatea țăranilor – dovedă că, așa săraci cum or fi fost, părinții lui aveau anumite aspirații pentru fiul lor. Educația era calea pe care trebuia să o urmeze cineva ca să progreseze, iar Jukov a reținut această idee toată viața și a transmis-o și familiei sale.

Deși avea o meserie, tatăl lui Jukov, Konstantin, nu avea niciodată prea mult de lucru. Drept urmare, primii ani ai copilăriei lui Gheorghii au fost marcați de sărăcie, soarta comună a țăranilor ruși, chiar și a celor care trăiau în relativ prospera Regiune Industrială Centrală. Se pare că Gheorghii semăna cu mama lui, de la care moștenise și forța fizică deosebită – se spune că aceasta putea să care un sac de grâu de 100 kg.⁷ Din punct de vedere afectiv însă, pare să fi fost mult mai apropiat de tatăl lui, deși Konstantin lipsea adesea de acasă, căutându-și de lucru la Moscova, sau poate tocmai de aceea: „Îl adoram pe tata, care mă răsfăța. Dar mă și pedepsea din când în când

pentru o greșeală oarecare. Își scotea cureaua și îmi spunea să-mi cer iertare. Eram încăpățânat și, indiferent cât de tare mă lovea, îmi mușcam buzele și nu ceream niciodată iertare. Într-o zi, m-a bătut așa de rău, că am fugit de acasă și am stat trei zile ascuns în câmpul de cânepă al unui vecin.”⁸

Pedeapsa fizică a fost prezentă și în viața de ucenic a lui Jukov, ca și atunci când a intrat în armată, dar nu a păstrat resentimente împotriva acestui tratament. „Traiul greu este cea mai bună școală a vieții”, îi spunea el fiicei sale Maria, multe decenii mai târziu.⁹

Gheorghii a început școala în 1903, la vârsta de 7 ani, și a absolvit cursul primar de trei clase. Pentru a sărbători succesul, mama i-a dăruit o cămașă nouă, iar tata i-a făcut o pereche de ghete noi. Familia a decis curând că Gheorghii va pleca la Moscova să lucreze ca ucenic pentru fratele mamei lui, Mihail, blănar.

Moscova era la numai patru ore de mers cu trenul de Strelkovka (astăzi, drumul durează puțin peste o oră), dar, pentru tânărul Gheorghii, era o lume total diferită de cea cu care fusese obișnuit. În vara anului 1908, când a sosit aici, a fost șocat și derutat de mulțimea oamenilor, de clădirile înalte (în sat, niciuna nu avea mai mult de un etaj) și de ritmul trepidant al vieții. Pe de altă parte, Moscova era plină de oameni ca el, copii de țărani care făcuseră școală și aveau rude la oraș, unde lucrau ca meșteșugari: blănari, croitori, tâmplari, cizmari.

Atelierul unchiului său se afla în centrul orașului, nu departe de Piața Roșie. Ziua de lucru a lui Jukov avea 12 ore, inclusiv o oră pentru masa de prânz. Munca era grea, fiind întreruptă din când în când de bătăile aplicate ucenicilor de meșteri (și de femei), dar Gheorghii s-a descurcat foarte bine, găsimdu-și timp să se înscrie la cursuri serale ca să-și continue studiile. Deprinderile de studiu disciplinat l-au însoțit pe Jukov toată viața.

Jukov nu a fost un general intelectual. A fost mai degrabă ceea ce sovieticii numeau *praktik* – un om de acțiune. A studiat însă cu sârguință teoria, strategia și tactica militară, fiind un cititor vorace de literatură de tot felul. După cum afirmă fiica sa, Ella, cititul a fost întotdeauna o preocupare importantă în familia Jukov, iar, în momentul morții sale, mareșalul avea în biblioteca lui de la *dacea*, casa de la țară, 20 000 de cărți. Din păcate, cea mai mare parte a colecției s-a pierdut atunci când casa a reintrat în posesia statului după moartea lui, dar câteva sute de volume au ajuns în colecțiile muzeelor.¹⁰

Partenerul de învățătură al lui Gheorghii era vărul lui, Aleksandr, fiul șefului. Studiau împreună limba rusă, matematica, geografia, lucrări de popularizare a științei. Un alt obiect de studiu era limba germană. Aleksandr a fost trimis de tatăl lui la Leipzig să învețe germana ca să-l ajute în afaceri. În revenirile lui periodice acasă, la Moscova, își găsea timp să-l învețe pe vărul său această limbă¹¹ – cunoștințe de care Jukov avea să profite din plin în timpul carierei sale militare.

În 1914, Jukov își încheiase ucenicia și câștiga destul de bine ca blănar calificat, având trei tineri care lucrau în subordinea lui. O fotografie a sa din această perioadă, făcută împreună cu alți colegi blănari, îl înfățișează ca un tânăr orășean înstărit, bine îmbrăcat, foarte încrezător în viitorul lui. O altă fotografie a lui Jukov împreună cu Aleksandr ne arată, la fel, un tânăr care și-a depășit deja condiția umilă inițială și s-a adaptat cu succes la noul mediu urban. Dacă, în 1914, nu ar fi izbucnit Primul Război Mondial, fără îndoială că Jukov și-ar fi continuat cariera de blănar și și-ar fi deschis propria firmă.

Jukov a fost sincer în memoriile sale în legătură cu lipsa atitudinii politice în tinerețe, subliniind că apatia politică era ceva obișnuit printre colegii lui blănari, fapt atribuit de el mentalității individualiste, mic-burgheze a meseriașilor, diferită

de solidaritatea proletară a clasei muncitoare din industrie. În același timp, el susținea că a fost influențat de diverse idei revoluționare, care se răspândeau în Rusia sub impactul evenimentelor din Primul Război Mondial, iar relatarea lui indica o convertire treptată la comunism. În afară de propria mărturie, nu există însă nicio dovadă că la el ar fi fost prezente o conștiință de clasă și un activism incipient. Aderarea la cauza comunismului a fost probabil mai șovăielnică decât a prezentat-o el mai târziu. A devenit într-adevăr un comunist devotat, dar mai mult din întâmplare decât intenționat, mai puțin ca rezultat al unei revelații socialiste și mai mult ca urmare a evenimentelor militare și politice. Cel mai important dintre aceste evenimente a fost Primul Război Mondial, care l-a făcut să îmbrățișeze cariera militară.

Soldat țarist

Primul Război Mondial a izbucnit în urma crizei din iulie 1914. Ca urmare a asasinării, la Sarajevo, a moștenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand, de către un naționalist sârb la sfârșitul lui iunie (soția arhiducelui, Sofia, a fost și ea asasinată), Austro-Ungaria s-a mobilizat de război împotriva Serbiei. La 28 iulie, Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, iar Rusia s-a mobilizat în sprijinul aliatului său din Balcani și statului-frate slav. Ca reacție la mobilizarea Rusiei, Germania, aliata Austro-Ungariei, a declarat război Rusiei la 1 august și, două zile mai târziu, a atacat Franța, aliata Rusiei. Imaginea a fost completată de declarația de război adresată Germaniei de Marea Britanie la 4 august, ca reacție la încălcarea neutralității Belgiei de către Germania. În continuare, mai multe state au fost implicate în război – Turcia (1914) și Bulgaria (1915) de partea Germaniei și Austro-Ungariei, Japonia

Capitolul 7

Generalul lui Stalin: salvarea Leningradului și a Moscovei (1941)

Relația lui Stalin cu Jukov se baza pe aceleași lucruri ca relațiile dictatorului cu toți comandanții superiori: competența lor și loialitatea față de el, pe de o parte, încrederea lui în ei, pe de altă parte. Pe parcursul întregii sale cariere militare, Jukov a fost loial și respectuos față de superiori, chiar dacă nu a fost astfel și față de subordonați și omologi. Respectul lui pentru autoritatea lui Stalin a fost consolidat de cultul personalității dictatorului, la care Jukov a subscris la fel ca toată lumea, deși cu moderație în cazul său. Mult mai importantă era însă forța personalității lui Stalin. Acesta îi domina pe toți cei care intrau în contact direct cu el, iar Jukov nu a făcut excepție.

Pe lângă relația lor profesională, Stalin și Jukov aveau multe alte lucruri în comun. Amândoi aveau origine țărănească. Tații amândurora fuseseră cizmari, fiind înclinați să aplice pedepse corporale copiilor lor. Mamele celor doi se străduiseră să le asigure fiilor o educație bună. Amândoi aveau o atitudine sentimentală față de propriii copii (în cazul lui Stalin, aceasta se manifesta mai mult față de fiică decât față de ceilalți doi fii ai săi). Războiul Civil fusese o experiență brutală, instructivă pentru Jukov și Stalin, deși primul fusese un soldat umil, iar cel de-al doilea, comisar politic de rang înalt. Deși avea unele

pretenții de intelectual, Stalin se considera, la fel ca Jukov, în primul rând un *praktik* – o persoană pragmatică. Amândoi erau neștrămutați în urmărirea scopurilor proprii și atât de lipsiți de scupule cât era necesar ca să le atingă. În plan politic, Stalin și Jukov împărtășeau nu numai ideologia comunistă, ci și un profund devotament patriotic pentru apărarea Uniunii Sovietice ca protectoare a tuturor naționalităților și grupurilor etnice – peste 100 – care constituiau statul multinațional numit URSS. Acest patriotism „sovietic” îi unea pe georgianul Stalin și pe rusul Jukov. În cazul lui Hitler și al naziștilor, cei doi înfruntau nu numai un invadator străin, ci și un dușman care intenționa să extermine milioane de cetățeni sovietici (mai ales evrei) și să-i transforme pe restul în sclavi.

Relația lui Jukov cu Stalin s-a înfiripat atunci când cel dintâi a devenit șef al Marelui Stat-Major, în ianuarie 1941, dar s-a încheșat pe deplin în creuzetul războiului. Războiul i-a demonstrat lui Stalin că se putea bizui pe Jukov chiar și în cele mai cumplite împrejurări, că nu intra în panică în condiții de stres și că avea talentul și dârzenia să se ridice la înălțimea provocării de a face față unei urgențe absolute.

Ceea ce gândea Jukov despre Stalin rezultă dintr-un capitol al memoriilor sale dedicat funcționării Cartierului General al Comandamentului Suprem (Stavka). Scopul principal urmărit de Jukov când a scris acel capitol – adăugat la memoria atunci când le-a revizuit la începutul anilor 1970 – era să apere reputația conducerii pe timp de război a Comandamentului Suprem și, nu în ultimul rând, rolul jucat de el în calitate de adjunct al comandantului suprem. Voia însă, în același timp, să respingă critica adusă modului în care Stalin condusesese războiul, inaugurată de Hrușciiov în ceea ce avea să devină cunoscut drept cuvântarea secretă de la Congresul al XX-lea al

PCUS din 1956. Jukov a reușit să facă în mod strălucit acest lucru – portretul remarcabil pe care i l-a creionat lui Stalin în calitate de comandant suprem a devenit unul dintre textele fundamentale în procesul de reabilitare a reputației dictatorului de mare comandant militar.

Pe parcursul războiului, Jukov s-a întâlnit cu Stalin în biroul acestuia de peste 120 de ori – un număr foarte mare de întrevederi, ținând seama de faptul că Jukov a petrecut cea mai mare parte a timpului pe front.¹ Multe alte întâlniri au avut loc în vilele lui Stalin de la periferia Moscovei. Când nu-l vedea pe Stalin în persoană, Jukov vorbea cu el la telefon sau comunica prin telegraf, uneori zilnic. Nu este de mirare că Jukov a ajuns să-l cunoască foarte bine pe Stalin în timpul războiului. „Nu am fost niciodată așa de apropiat de el ca până atunci, iar, la început, mă simțeam puțin stingherit în prezența lui. [...] La începutul relației noastre, Stalin nu avea prea multe să-mi spună. Simțeam că mă cântărește cu foarte multă atenție și nu are o părere clară despre mine. [...] Dar, pe măsură ce am acumulat experiență, am devenit mai încrezător, mi-am exprimat ideile cu mai multă îndrăzneală. Am observat că și Stalin a început să le acorde mai multă atenție.”

Multe dintre întrevederile lui Jukov cu Stalin au avut loc noaptea. Dictatorul se trezea târziu și, în general, lucra până la primele ore ale dimineții. Programul lui de lucru, de 15–16 ore pe zi, era la fel de epuizant pentru subordonați ca și pentru el însuși. Liderul sovietic cerea să fie informat de Marele Stat-Major de două sau de trei ori pe zi și nu lua niciodată decizii operaționale importante fără să se consulte cu membrii de frunte ai Comandamentului Suprem, mai ales cu șeful Marei Stat-Major, iar din august 1942, cu noul lui adjunct în calitate de comandant suprem, Jukov. În timpul informărilor,

Stalin se plimba încoace și încolo prin cabinet și fuma pipă sau țigări rusești, oprindu-se din când în când să analizeze situația pe hartă. Jukov își amintește: „De regulă, era calm și metodic; toată lumea avea voie să-și spună părerea. [...] Avea talentul să-i asculte pe oameni cu atenție, dar numai dacă vorbeau la obiect. [...] Taciturn de felul lui, nu-i plăceau vorbăreții. [...] În timpul războiului, mi-am dat seama că Stalin nu era omul care să se opună unor întrebări incisive sau celor care îl contraziceau. Dacă cineva spune altfel, este un mincinos.” Jukov aprecia foarte mult talentul și gândirea militară ale lui Stalin:

Pot spune că Stalin era familiarizat cu principiile organizării operațiilor fronturilor și grupurilor de fronturi și le urmărea în cunoștință de cauză. În mod cert, cunoștea principiile strategice majore. Calitățile lui Stalin de comandant suprem s-au evidențiat mai ales după Bătălia de la Stalingrad. [...] Stalin datoră acest lucru inteligenței sale native, experienței de lider politic, intuiției și vastelor lui cunoștințe. Într-o situație strategică, găsea legătura principală de care se folosea pentru a organiza acțiunile împotriva inamicului și a asigura astfel succesul operațiilor ofensive. Fără îndoială, a fost un admirabil comandant suprem.

Lui Jukov îi plăcea cel mai mult la Stalin atitudinea degajată a acestuia și lipsa pretențiilor. Dictatorul râdea rareori zgomotos, dar avea simțul umorului și gusta o glumă bună. Pe de altă parte, Stalin putea fi uneori capricios, impetuos, secretos și extrem de iritabil: „Iar când era furios, nu mai era obiectiv, se schimba brusc chiar în fața ta, pălea și mai mult, iar privirea îi devenea gravă și greu de suportat. Nu mulți aveau curajul să-l înfrunte pe Stalin și să-i pareze atacurile când era furios.” Cu toate acestea Jukov era mai degrabă hipnotizat decât înspăimântat și, la fel ca mulți alții, vrăjit de Stalin:

Lipsit de afectare și manierisme, câștiga inimile oamenilor cu purtarea lui simplă. Modul lui neînhibat de a vorbi, capacitatea de a se exprima clar, gândirea analitică înnăscută, cunoștințele ample și memoria fenomenală îi făceau chiar și pe oamenii cu experiență și reputație să fie prevăzători și să-și păstreze prezența de spirit când discutau cu el.²

În versiunile postsovietice ale memoriilor lui și în alte materiale care au ieșit la lumină, Jukov este ceva mai critic la adresa lui Stalin decât în memoriile publicate oficial, dar opinia sa favorabilă despre Stalin ca mare comandant militar a rămas.³

Ce credea Stalin despre Jukov este mai greu de spus, căci dictatorul a vorbit puțin despre gândurile lui personale. Fără îndoială că nutrea afecțiune pentru mulți dintre generalii săi. Le admira profesionalismul și era dispus să învețe de la ei, chiar dacă se considera el însuși un mare general. Putem presupune că Stalin îl respecta pe Jukov mai mult decât pe majoritatea celor din cercul său intim, mulți dintre ei fiind înclinați să-l măgulească. În egală măsură însă, Stalin era bănuitor în privința oricui dădea dovadă de prea multă independență în gândire, așa ca Jukov, chiar dacă loialitatea acestuia era mai presus de orice îndoială. Atitudinea lui Stalin față de Jukov este exprimată probabil cel mai bine de tratamentul pe care i l-a aplicat atunci când cei doi s-au certat după război: exil pentru lipsă de respect, urmat de o reabilitare rapidă, atunci când Jukov și-a dovedit din nou loialitatea.

Apărarea Leningradului

Prima misiune primită de Jukov de la Stalin după victoria de la Elnea a fost să organizeze apărarea Leningradului. Când germanii au invadat URSS, obiectivul lor principal nu a fost să ajungă la Moscova, ci să ocupe Leningradul. Forțele germane

Capitolul 13

Ultima bătălie: lupta pentru istorie (1958–1974)

Jukov și-a revenit după calvarul plenerii din octombrie ducându-se acasă și dormind. „Eram hotărât să nu devin o victimă”, i-a spus el lui Konstantin Simonov, „să nu mă prăbușesc, să nu disper, să nu-mi pierd dorința de a trăi. [...] M-am întors acasă și am luat un somnifer. Am dormit câteva ore. Apoi m-am trezit. Am mâncat. Am luat un somnifer. Iar am adormit. M-am trezit din nou, am luat un somnifer și am adormit. Am ținut-o așa timp de 15 zile. [...] În visurile mele am retrăit tot ceea ce mă chinuia. [...] M-am certat. Mi-am susținut opinia. M-am mârșnit – totul în somn. Apoi, după 15 zile, m-am dus la pescuit.”¹

Suferința lui Jukov era amplificată de complicațiile continue care apăreau în viața particulară. După ce fusese demis din postul de ministru al apărării, soția lui aflase despre relația cu Galina. Aleksandra știa de Galina încă de la Sverdlovsk, dar nu știa că aceasta se mutase la Moscova. Și nu știa nici de fiica Galinei, Maria; a aflat de existența Mariei abia patru ani mai târziu, când Jukov a avut nevoie de acordul soției sale legitime pentru a o adopta oficial pe Maria ca fiică a sa. Jukov a reacționat la această criză personală făcând schimb de locuință: a dat apartamentul din strada Granovskaia în schimbul a două apartamente mai mici, unul pentru Aleksandra și

celălalt pentru fiica Ella, iar el s-a dus să locuiască împreună cu Galina și Maria în vila sa. Nici Ella, nici Era nu au aflat despre despărțirea de facto a părinților lor decât atunci când cei doi au divorțat în 1965. Când au aflat, au fost de partea mamei lor și nu au mai vorbit cu Jukov timp de peste un an.² Apoi, în 1966, Jukov s-a însurat cu Galina.

La pensie

Când l-a demis din funcția de ministru al apărării, Hrușciov îi promisese lui Jukov că îi va da altceva de lucru, dar nu și-a ținut promisiunea și, în februarie 1958, Prezidiul l-a pensionat, în condiții bune după standardele sovietice. A primit o pensie bună, asistență medicală și socială generoasă, mașină mică pentru uz personal. I s-a permis de asemenea să-și păstreze apartamentul și vila și să poarte uniformă militară dacă dorea.³

Mai puțin bine-venită a fost supravegherea la care l-au supus cei din KGB. Din rapoartele acestora știm că, la pensie și în intimitatea casei sale, Jukov critica regimul lui Hrușciov. Dar nu numai acasă; în septembrie 1959, KGB i-a raportat lui Hrușciov că, la funeraliile generalului V.V. Kriukov (soțul cântăreței Lidia Ruslanova), discutând cu alte persoane, Jukov a criticat politica partidului cu privire la pensiile militare și a spus că autoritatea tot mai mare a ofițerilor politici slăbea forțele armate.

În mai 1963, KGB a raportat că Jukov l-a caracterizat pe mareșalul Malinovski, succesorul lui în funcția de ministru al apărării, drept un „lingău”. A criticat sumele cheltuite pentru programul spațial sovietic și darurile scumpe oferite vizitatorilor străini de seamă, lucru care nu s-ar fi întâmplat pe vremea lui Stalin. Jukov a atacat lucrarea oficială în mai multe volume editată de susținătorii lui Hrușciov și intitulată *Istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei*, a cărei publicare a început în

1960.⁴ În ea se afirma că ajutorul acordat de Alianței occidentale Uniunii Sovietice în timpul războiului nu fusese important. După părerea lui Jukov, livrările de materiale americane dăduseră URSS posibilitatea să-și sporească rezervele de echipament și să-și orienteze producția spre articole esențiale precum tancurile. Ofițerul KGB își încheia raportul notând că Jukov și familia sa urmau să plece curând în vacanță, ivindu-se astfel prilejul de a afla ce scria acesta în memorii.

Raportul respectiv a atins un punct deosebit de sensibil. În iunie 1963, Prezidiul a decis să trimită o delegație în frunte cu Leonid Brejnev care să-l avertizeze pe Jukov că, dacă nu înceta cu asemenea critici, avea să fie exclus din partid și arestat. Dar când Brejnev i-a făcut o vizită în cursul aceleiași luni, mareșalul a rămas neclintit. Jukov i-a spus lui Brejnev că nu putea accepta rezoluția adoptată de plenara din 1957 pentru că nu i se dăduse posibilitatea să o comenteze. Era deosebit de iritat din cauza acuzației de aventurism care i se adusesse: „Când și unde am fost eu aventurier? În legătură cu ce anume am fost aventurier? Sunt în partid de 43 de ani, am luptat în patru războaie, mi-am sacrificat sănătatea pentru patrie și totuși, cumva și undeva, am săvârșit fapte de aventurier? Unde sunt faptele? Astfel de fapte nu există.” Jukov a negat că ar fi criticat partidul în discuțiile cu alții și a cerut să i se dea posibilitatea să se confrunte cu acuzatorii săi. Pe de altă parte, a jurat credință veșnică partidului și l-a asigurat pe Brejnev că nu avea de ce să se teamă pentru ceea ce scria în memorii.⁵

Șters din istorie

Jukov a început să-și scrie memoriile la sfârșitul anilor 1950, în contextul unei campanii continue de discreditare atât a reputației, cât și a onestității sale. Primul atac fusese lansat

de Konev după plenară, într-un articol apărut în *Pravda*, în noiembrie 1957, în care critica diverse aspecte ale activității lui Jukov din timpul războiului. În 1958, generalul E.A. Boltin, istoric militar sovietic de frunte, a scris un articol bine documentat în care l-a criticat pe Jukov pentru că, în 1941, în calitate de șef al Marelui Stat-Major, nu făcuse pregătirile necesare pentru război. Greșelile săvârșite de acesta ca șef al Marelui Stat-Major erau expuse și în volumul al doilea al istoriei oficiale a Marelui Război pentru Apărarea Patriei, în care Timoșenko, comisarul poporului pentru apărare din acea vreme, era și el criticat împreună cu Jukov. Mai dăunătoare a fost acuzația lui Malinowski de la al XXI-lea Congres al partidului, din 1959, că Jukov ar fi avut tendințe „bonapartiste” – adică ar fi aspirat la puterea supremă – acuzație repetată de Hrușciiov la al XXII-lea Congres, în 1961.⁶ Aceste atacuri publice la adresa reputației lui Jukov i-au ajutat pe memorialiștii militari să critice activitatea lui Jukov din timpul războiului. De regulă, ei l-au caracterizat drept ignorant în chestiunile militare complexe și brutal în relațiile cu ceilalți ofițeri.⁷ În februarie 1964, Jukov i-a scris lui Hrușciiov, plângându-i-se că memorialiștii și istoricii îl înfățișau nu numai ca bonapartist, ci și ca aventurier, revizionist, ostil criticilor partidului la adresa forțelor armate.⁸

Pentru Jukov, tăcerea asurzitoare a multor publicații istorice cu privire la rolul jucat de el în război era la fel de dureroasă ca atacurile frontale. Într-un studiu din 1958 cu privire la blocada instituită asupra Leningradului nu se pomenea nimic despre rolul crucial îndeplinit de el în apărarea orașului în septembrie 1941. Într-un studiu din 1960 despre operațiunea din Pomerania de Est, Jukov nu era pomenit nici măcar în calitate de comandant al Frontului 1 Bielorus – unul dintre principalele fronturi implicate în lichidarea unei amenințări germane majore

la adresa iminentului asalt sovietic asupra Berlinului. În primul volum al *Istoriei Marelui Război pentru Apărarea Patriei* se recunoștea faptul că Jukov comandase unitățile sovietice de la Halhin-Gol, dar nu i se acorda niciun merit pentru victoria Armatei Roșii împotriva japonezilor. În 1962, mareșalul V.D. Sokolovski, fost șef al Marelui Stat-Major și adjunct al lui Jukov pe vremea când acesta era ministru al apărării, a publicat manualul sovietic de referință intitulat *Strategia militară*. Deși Sokolovski îndeplinise pe lângă Jukov diverse funcții în timpul războiului și după aceea, fostul lui șef nu figura deloc în secțiunea referitoare la dezvoltarea concepției strategice sovietice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Jukov nu era un mare gânditor strategic, dar experiența lui practică de general din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei a contribuit în mare măsură la perfecționarea artei operaționale sovietice. Sokolovski nu a menționat nici hotărârile lui Jukov cu privire la strategia militară luate în anii 1955–1957, când fusese ministru al apărării, perioadă-cheie pentru tranziția sovietică de la conceptul de război convențional la cel de război nuclear. În 1964, Sokolovski a redactat un volum despre bătălia de la Moscova, în care abia dacă a menționat numele lui Jukov, deși fusese șeful de stat-major al lui Jukov în timpul acelei bătălii și era perfect conștient de rolul esențial pe care îl jucase acesta în acel moment hotărâtor al războiului. În 1965, Rokossovski a fost coordonatorul unui text de referință despre bătălia de la Stalingrad în care recunoașterea rolului jucat de Jukov în cadrul evenimentelor se limita la afirmația că acesta a fost reprezentantul Stavka și al lui Stalin în timpul bătăliei.⁹ Jukov trebuie să se fi simțit oarecum ca Ducele de Wellington care, la bătrânețe, a remarcat că, atunci când citea relatările unor istorici despre Waterloo, începea să se întrebe dacă el însuși fusese prezent la bătălie!¹⁰

În acest context, nu este de mirare că, în memorii, Jukov a dedicat pasaje foarte lungi apărării activității desfășurate de el în timpul războiului, dând dovadă de o reticență evidentă când era vorba despre analiza neajunsurilor și greșelilor proprii, în mod special pentru a nu le oferi criticilor săi și mai multă muniție împotriva sa.

Când a început Jukov să-și scrie memoriile, a fost vorba despre un act de credință, căci nu exista nicio posibilitate ca ele să fie publicate atât timp cât Hrușciiov rămânea la putere. Când Ella l-a întrebat de ce se mai obosește să le scrie, i-a spus că scrie „pentru sertar” și „pentru istorie”.¹¹ În octombrie 1964 însă, Prezidiul, deziluzionat de eșecul politicii interne și externe a lui Hrușciiov și sătul de stilul autoritar de conducere al acestuia, l-a înlăturat de la putere. La fel ca Jukov, Hrușciiov s-a retras la vila lui ca să-și scrie memoriile. Publicate în Occident în 1970, acestea au produs senzație, iar dezvăluirile cuprinse în ele au dominat multă vreme opiniile occidentalilor despre istoria sovietică. În al doilea volum, publicat în 1974, Hrușciiov a dedicat un capitol întreg demiterii lui Jukov din 1957. El a reiterat faptul că, după părerea lui, Jukov avea tendințe bonapartiste și de aceea fusese necesar să fie înlăturat din funcția de ministru al apărării. În același timp, Hrușciiov a avut grijă să-i arate un anumit respect lui Jukov: „L-am respectat pe Jukov pentru intelectul lui și pentru spiritul practic. Am petrecut mult timp împreună discutând despre problemele noastre și vârnând rațe. [...] Jukov era excepțional de perspicace și flexibil pentru un militar.”¹²

Reabilitarea unui nimeni

Reabilitarea lui Jukov nu a avut loc imediat după căderea lui Hrușciiov, dar nici nu a întârziat prea mult. În martie 1965, Jukov a scris conducerii de partid cerând să fie reabilitat pe motiv că fusese o victimă a tendințelor dictatoriale ale lui Hrușciiov.¹³

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Cuvânt-înainte și mulțumiri</i>	13
Capitolul 1 — <i>Sic transit gloria: ascensiunile și decăderile mareșalului Jukov</i>	17
Capitolul 2 — <i>Tineretea legendară: de la fiul de țăran la soldatul comunist (1896–1921)</i>	30
Capitolul 3 — <i>Viața de soldat: formarea unui comandant roșu (1922–1938)</i>	48
Capitolul 4 — <i>Halhin-Gol (1939): un general primește botezul focului</i>	76
Capitolul 5 — <i>La Kiev: jocuri și pregătiri de război (1940)</i>	99
Capitolul 6 — <i>Arhitectul dezastrului? Jukov și 22 iunie 1941</i>	124
Capitolul 7 — <i>Generalul lui Stalin: salvarea Leningradului și a Moscovei (1941)</i>	168
Capitolul 8 — <i>Arhitectul victoriei? Stalingrad (1942)</i>	207
Capitolul 9 — <i>Na zapad! De la Kursk la Varșovia (1943–1944)</i>	237
Capitolul 10 — <i>Furtuna roșie: cucerirea Germaniei (1945)</i>	278
Capitolul 11 — <i>Exilat în provincie: dizgrație și reabilitare (1946–1954)</i>	317

Capitolul 12 — <i>Ministru al apărării: triumf și batjocură (1955–1957)</i>	336
Capitolul 13 — <i>Ultima bătălie: lupta pentru istorie (1958–1974)</i>	378
Capitolul 14 — <i>Mareșalul Victoriei</i>	402
<i>Note</i>	415
<i>Bibliografie</i>	461
<i>Tabel cronologic</i>	475
<i>Index</i>	481